

області // <http://www.vous.vin.ua/>

8. Сільське господарство України у січні-вересні 2009 року.// Агропрофі.- 2009.- №38 (088), 23 жовтня.

9. Стан ринку праці та соціальний захист незайнятого населення Вінницької області у 2008 році. Аналітично-статистичний огляд, Вінниця.- 2009.-81 с.

10. Ціхановська О.М. Соціально-економічні проблеми використання ресурсного потенціалу села // Економіка АПК. – 2006. - №8. –С. 131-133.

Summary

Recreation of labour resources of rural of Vinnytsya region. / N.U. Fischuk, B.P. Fischuk

The essence of processes of recreation of labor potential, conditions of using of labor resources in agrarian sector of Vinnytsya region, conditions and tendencies of development of labor market are considered in the article. Attention is paid on social-economic factors of development of labor resources in region agrarian sector.

Key words: labor resources, labor potential, labor market, demand, suggestion.

УДК 634:631.151.2:330.341.1

Л.О. Барабаш, к.е.н.
Інститут садівництва УААН

НАПРЯМИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ САДІВНИЦТВА НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Проведено аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку промислового садівництва України в умовах ринкових трансформацій. Обґрунтовано основні напрями інтенсифікації галузі для забезпечення раціонального використання її природно-економічного потенціалу та підвищення ефективності функціонування.

Ключові слова: інтенсифікація, садівництво, економічна ефективність.

Вступ. У продовольчому забезпеченні населення країни важлива роль відводиться плодам, ягодам і продуктам їх промислової переробки. В умовах

глобального погіршення екологічної ситуації значення цієї продукції невпинно зростає, особливо враховуючи її радіаційно-протекторні властивості. Тому посилення процесів інтенсифікації промислового виробництва плодів і ягід є надзвичайно актуальною проблемою.

Значний вклад у розвиток науки в галузі садівництва, підвищення його економічної ефективності внесли О.Ю. Єрмаков [1], В.А. Рудьєв [2], О.М. Шестопаль [3] та інші дослідники. Але питання інтенсифікації виробництва плодів і ягід на інноваційній основі вимагають подальшого наукового обґрунтування і практичного вирішення.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування основних напрямів інтенсифікації садівництва для забезпечення раціонального використання природно-економічного потенціалу галузі, підвищення ефективності її функціонування.

Результати дослідження. Оцінюючи сучасний стан промислового садівництва України, необхідно відзначити, що при сприятливих ґрунтово-кліматичних умовах ефективність виробництва плодів і ягід в країні в останні роки залишається низькою, переважна більшість плодоягідних насаджень втратила своє виробниче значення. Так, сільськогосподарськими підприємствами в середньому за 2005-2008 рр. 87 % валового збору плодів і ягід отримано з 49,8 тис. га або 48 % всіх плодоносних площ. В цих господарствах середня врожайність плодоягідних культур становила – 33,6 ц/га, виробничі витрати на 1 га - 3504 грн, собівартість 1 ц продукції – 132,6 грн, прибуток на 1 га насаджень - 450 грн, рівень рентабельності – 11 % (табл. 1).

У багатьох садівницьких підприємств не вистачає власних коштів на збільшення обсягів виробництва продукції за рахунок технічного переозброєння, що в свою чергу призводить до зменшення прибутку, необхідного для нагромадження інвестиційних ресурсів. Але навіть в умовах значного дефіциту коштів не можна послаблювати увагу до підвищення рівня інтенсивності галузі, слід вишукувати джерела їх поповнення, зокрема активізувати залучення вітчизняних та іноземних інвестицій тощо.

Про реальні можливості ефективного ведення садівництва свідчать дані експериментальних технологічних досліджень садівничих науково-дослідних установ та використання їх результатів в садівницьких підприємствах. Одним із таких прикладів є наведені показники дослідного господарства Подільської дослідної станції ІС УААН.

Основною передумовою високої продуктивності насаджень плодівих і ягідних культур (123,9-247,7 ц/га) тут було застосування інноваційно-інтенсивних технологій та належне їх ресурсне та фінансове забезпечення

(виробничі витрати на 1 га – 7,5-17,7 тис. грн). Завдяки чому прибуток на 1 га становив 11,4-18,5 тис. грн, а рівень рентабельності – 114,2-193,6 %.

Безумовно, досягненню вищої врожайності культур сприяє вищий рівень інтенсивності виробництва, що проявляється в збільшенні кількості оборотних засобів (добрив, засобів захисту рослин, пального тощо) на одиницю земельної площі як в абсолютному, так і відносному виразі. Проте стабільний розвиток виробництва плодів і ягід в довгостроковому періоді залежить не тільки від ресурсних можливостей, а й від інноваційного характеру підприємництва в галузі. Праця і капітал, що залучаються у виробництво, змінюють свою якість і продуктивність на базі нових технологій, що дозволяє значно підвищити рівень господарювання.

Система ведення інтенсивного садівництва охоплює широке коло організаційно-економічних і технологічних чинників. Основою інтенсифікації галузі є науково-технічний прогрес, що включає такі групи факторів: біологічні (сортопідщепні комбінування), технологічні (конструкції насаджень), технічні (засоби механізації), організаційні.

Таблиця 1. Економічна ефективність виробництва плодів і ягід в сільськогосподарських підприємствах України, 2005-2008 рр.

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	Індекс 2008 до 2005 р.
Сільськогосподарські підприємства України*					
Зібрана площа, тис. га	62,2	46,2	46,3	44,6	0,71
Урожайність, ц / га	28,8	26,6	34,5	46,4	1,61
Валовий збір плодів і ягід, тис. ц	1790,3	1230,0	1600,9	2067,4	1,15
Виробничі витрати на 1 га, грн	2021	2369	3871	6367	3,15
Собівартість 1 ц продукції, грн	91,4	114,6	140,9	173,2	1,89
Ціна реалізації 1 ц продукції, грн	100,3	145,6	147,2	188,6	1,88
Прибуток на 1 га насаджень, грн	230	809	205	639	2,78
Рівень рентабельності, %	9,7	27,1	4,5	8,9	0,92
Дослідне господарство Подільської ДСС ІС УААН**					
Зібрана площа, га	157,4	142	144	143,1	0,91
Урожайність, ц / га	158,8	123,9	154,2	247,7	1,56
Валовий збір плодів і ягід, тис. ц	25	17,6	22,2	35,5	1,42
Виробничі витрати на 1 га, грн	7496	9352	14395	17715	2,36
Собівартість 1 ц продукції, грн	42,2	60,6	71,3	80,9	1,92
Ціна реалізації 1 ц продукції, грн	116,3	177,9	162,5	173,4	1,49
Прибуток на 1 га насаджень, грн	11391	15993	13875	18497	1,62
Рівень рентабельності, %	175,6	193,6	127,8	114,2	0,65

* Розраховано за даними Державного комітету статистики України

* * Розраховано за даними річних звітів підприємства

Інтенсифікація окремих процесів не забезпечує потрібних кінцевих результатів, а часто навіть є причиною значних збитків, нераціонального використання капітальних вкладень. Отже, застосування нової техніки повинно поєднуватися з наявністю високоврожайних сортів плодоягідних культур, відповідної меліорації земель, інноваційних технологій, раціональних форм організації праці тощо.

У підвищенні конкурентоспроможності вітчизняного садівництва, розвитку інноваційної діяльності важлива роль належить науковому забезпеченню галузі. Завершені розробки Інституту садівництва УААН та наукових установ його мережі стосуються створення та обґрунтування адаптованого асортименту плодкових і ягідних культур, що відповідає вимогам інтенсивного садівництва, вирішення питань вирощування оздоровленого садивного матеріалу, розробки технологій виробництва, зберігання та переробки плодів і ягід, економіки галузі. Впровадження їх у виробництво сприятиме більш ефективному використанню наявного ресурсного потенціалу садівницьких підприємств, удосконаленню взаємозв'язків між виробництвом та наукою.

Технологічні основи розвитку садівництва передбачають: поглиблення його зональної спеціалізації, розвиток розсадницької бази для виробництва оздоровленого садивного матеріалу, удосконалення сортової політики, впровадження прогресивних технологій виробництва і систем зберігання та переробки плодів і ягід тощо.

Поглиблення зональної спеціалізації галузі повинно здійснюватися з урахуванням попиту і пропозиції на плодоягідному ринку, а також забезпечувати максимальне використання природно-економічних факторів підвищення врожайності, виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, господарств населення та консервних заводів, найповнішу реалізацію транспортних можливостей для перевезення продукції, скорочення її втрат під час транспортування та зберігання, зниження собівартості та підвищення якості, охорону навколишнього середовища. Так, для великомасштабного виробництва яблук, спрямованого на експорт, рекомендується зосередити близько 40% насаджень цієї культури в західному Лісостепу і ще 40% у центральному Степу і Криму [4].

Важливе значення для інтенсифікації сучасного садівництва має впровадження високоврожайних і скороплідних сортів і науково обґрунтоване обмеження їх кількості у конкретних умовах, розширення закладання садів на вегетативних підщепах, зміна їх структури в напрямі збільшення питомої ваги

ягідних і кісточкових культур. Основними вимогами до сортів будуть їх екологічна толерантність, скороплідність і висока якість плодів.

Створення високопродуктивних садів у великій мірі залежить від рівня виробництва садивного матеріалу, його якості та породно-сортового складу. Вирощування саджанців у розсадницьких господарствах України в подальшому повинно базуватись на використанні в переважній більшості вегетативно розмножуваних підщеп, що вимагає розширення виробництва вихідного матеріалу методом „зеленого живцювання” та використання теплиць для розмноження найбільш перспективних сортів.

Перехід розсадницьких господарств на вирощування безвірусного стандартного садивного матеріалу, адаптованого до ґрунтових і кліматичних умов конкретної зони, обумовлює необхідність закладання в Україні нових маточних насаджень, створення маточно-насіньових і маточно-живцевих садів та розсадників. Тому особливо перспективними у промисловому садівництві є технології отримання безвірусних базових клонів, оздоровлення їх в культурі *in vitro* і подальше прискорене розмноження класичними та біотехнологічними методами.

Одним з головних напрямків докорінних змін економічної ситуації в галузі на найближчу перспективу є поліпшення використання наявних ресурсів господарств і біокліматичного потенціалу регіонів через впровадження інтенсивних ресурсозберігаючих технологій вирощування плодів і ягід. Основною складовою успіху інтенсивного садівництва є сади на карликових та середньорослих підщепах, які вже за 2-3 роки після закладання гарантують отримання високого врожаю.

Важливим також є одержання екологічно чистих плодів для десертного споживання без застосування при вирощуванні гербіцидів і фунгіцидів. Такі технології передбачають використання стійких до хвороб сортів, насінньових підщеп і застосування спрощених способів формування округлих і сплюснених крон зі зниженою зоною плодоношення та літнім формувальним обрізуванням, що дає можливість прискорити отримання врожаю на 2-3 роки [4].

Зважаючи на великий попит ринку на ранню свіжу продукцію, пріоритетним для сільськогосподарських підприємств, зокрема, розміщених у приміських зонах, має бути розвиток ягідництва. Основні вимоги до сучасних технологій вирощування ягідних культур - добра якість продукції при високій врожайності, закладання насаджень суперранніми, середньо- та пізньостиглими, ремонтантними сортами (з метою подовження споживання ягід у свіжому вигляді), придатними до високопродуктивного ручного та механізованого збирання.

Поряд із створенням скороплідних високоврожайних садів особливо важливим є дотримання технологічних вимог, які цю продуктивність забезпечують, насамперед, зрошення та удобрення, захист від хвороб і шкідників, раціональне утримання ґрунту, формування дерев, механізація виробничих процесів тощо.

Однією з найбільш гострих проблем розвитку галузі в сучасних умовах є механізація трудомістких процесів. Рівень її на даний час у садівництві в цілому становить 15-20, а в розсадництві - 7-8%. У садівничих господарствах через відсутність необхідних машин багато технологічних операцій виконується з порушенням агротехнічних строків або зовсім не виконується, що негативно впливає на якість продукції та її собівартість.

Тому виникла необхідність в розробленні і налагодженні виробництва системи машин для комплексної механізації вирощування плодів, ягід і садивного матеріалу. В інтенсивних плодкових насадженнях це - нові технічні засоби для внесення у міжстовбурні смуги сипкого мульчувального матеріалу, підґрунтового внесення мінеральних добрив, подрібнення в міжряддях зрізаних гілок, боротьби з весняними заморозками, удосконалення технічних засобів для захисту садів від шкідників та хвороб тощо, в ягідництві - засоби механізації для садіння кущових ягідників і суниці, обробітку ґрунту в міжряддях останньої, захисту рослин від шкідників і хвороб, вибирання розсади суниці, збирання чорної смородини і т.д., у розсадництві - малогабаритна техніка, комплекс машин для механізації трудомістких технологічних операцій у маточниках вегетативних підщеп. Існує також значний попит на спеціальну техніку для фермерських садівничих господарств та сировинних садів. Такі розробки по створенню нової техніки для галузі ведуться в Інституті садівництва УААН.

Ефективність виробництва та реалізації плодоягідної продукції у значній мірі залежить від налагодженої системи зберігання та переробки. Плодово-ягідна галузь України має значний експортний потенціал, але для повного його використання необхідне переоснащення матеріально-технічної бази зберігання сучасними сортувальними лініями, складами, холодильним обладнанням тощо.

Високоякісна продукція в зимовий період може надходити переважно з холодильників з контрольованою атмосферою. Застосування регульованого газового середовища (РГС) дозволяє подовжити строки зберігання при виході плодів вищого та першого товарного сорту в межах 97-100% і забезпечити краще збереження ними біологічно активних речовин і смакових якостей. Це зумовлює розширення будівництва таких об'єктів в місцях вирощування продукції, оскільки в даний час в Україні їх недостатньо. Економічно обґрунтованим для зберігання продукції десертного використання є

будівництво плодосховищ з регульованим газовим середовищем або з ULO ємкістю не менше трьох тисяч тонн, а плодово-ягідної сировини - у плодосховищах зі звичайною охолоджуваною атмосферою, місткість яких залежить від потужностей переробних ліній.

Висновки. Аналіз розвитку вітчизняного промислового садівництва показує, що в сучасних умовах господарювання, як ніколи, постає необхідність оптимального поєднання економічних і природних факторів виробництва, оскільки сприятливі ґрунтово-кліматичні умови України дозволяють вирощувати якісну садову продукцію, яка може бути цілком конкурентоспроможною на світовому ринку. Тому вихід з кризового стану, в якому опинилося вітчизняне садівництво можливий за умови всебічної інтенсифікації галузі на інноваційній основі. В цьому процесі важливого значення набуває зокрема і максимальне використання тих технологічних і організаційно-господарських резервів, які не вимагають додаткових капіталовкладень, проте є потужними важелями підвищення ефективності інтенсифікації. Тому на сучасному етапі найвищі результати господарювання в галузі, максимально можлива економія уречевленої і живої праці можуть бути досягнуті шляхом комплексного використання технічних, технологічних та економічних чинників.

Література

1. Ермаков А.Е. Развитие и эффективность садоводческих предприятий разных форм хозяйствования. – К., 1997. – 292 с.
2. Рульєв В.А., Куніцина Т.О. Тенденції інтенсифікації садівництва в зоні південного Степу України // Садівництво. – 1998. - Вип.46. – С. 222-224.
3. Шестопаль А.Н. Воспроизводство и эффективность продуктивного использования плодовых и ягодных насаждений. – К.: Сільгоспосвіта, 1994. – 256 с.
4. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року.- К., 2008.- 76 с.

Summary

Directions of the horticulture intensification on the innovative basis / Barabash L.O.

The authors has analysed the modern state and tendencies of the Ukraine's industrial horticulture development under the conditions of the market transformation. The main directions of the branch intensification are substantiated in